Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

SÆRTRYK

Hr. Postmester C. Klitgaard
med venlig Hilsen
fra August Schmidt

AARBOG

FOR

HISTORISK SAMFUND

FOR PRÆSTØ AMT

23. AARGANG 1934

NÆSTVED
N. P. CHRISTENSENS BOGTRYKKERI
1934

PRÆSTEN OG HISTORIKEREN
ANDREAS NICOLAUS RYGE
1724—1767

DEN 16. Præst i *Lidemark-Bjeverskov* efter Reformationen var *Andreas Nicolaus Ryge,* der var Præst her i Aarene 1761—1767. Da han som Historiker (og Digter) har erhvervet sig et vist Navn, kan det sikkert ikke være af Vejen at meddele en Levnedsskildring af denne Mand i den historiske Aarbog for det Amt, hvori den vigtigste Del af hans Livsgerning blev øvet.

A. N. Ryges Stamtavle kan føres ret langt tilbage i Tiden. Den ældste i Slægten, der kendes, er en Selvejerbonde ved Navn *Anders,* som levede omtrent 1550 og havde tre Sønner, deriblandt *Mads Andersen* til Ryggemose i Ubberud Sogn paa Fyn, født ca. 1590. Hans Søn var *Anders Madsen Ryge,* Kyradsér og Løjtnant (senere Livkusk hos Kong Frederik d. III's Datter Anna Sophie), f. 1617, d. 16. Maj 1718. Gift med Cathrine Jensdatter, f. 1642, d. 1698. Dette Ægtepar fik flere Børn, deriblandt en Søn, *Johan Christian Ryge* (f. d. 26. Marts 1688, d. 15. August 1758), der blev Kantor ved Roskilde Domkirke. Han blev første Gang gift d. 25. Februar 1716 med *Mette Sofie Anderløv,* f. d. 9. Marts 1696, d. 10. Novbr. 1742. Hans anden Hustru var Pauline Carpine Hartmann*). I sit første Ægteskab blev J. C. Ryge Fader til

*) Slægtstavlesamlingen 1933 (udg. af Dansk personalhistorisk Bureau), 72.

Andreas Nicolaus Ryge, der fødtes d. 12. Juni 1724 i Roskilde. A. N. Ryge blev holdt til Bogen. 1741 blev han Student fra Roskilde lærde Skole, Aaret efter tog han Baccalaurgraden og den 24. Marts 1746 erhvervede han den theologiske Embedseksamen med laud. Han nøjedes dog ikke hermed; den flittige Mand tog i 1752 Magistergraden. Det følgende Aar, den 14. Juli 1753, udnævntes han til Kateket og Kantor paa *Vallø*. Her forblev han til 1761, da han den 14. August blev kaldet til Sognepræst for *Lidemark* og *Bjeverskov* Vest for Køge.

Andreas Nicolaus Ryge ægtede den 9. Oktober 1761 *Anna Lorentzen*, f. 14. August 1738. De blev viede i Valløby Kirke. Hun var Datter af Birkedommer Lorentzen og Hustru, Marie, f. Larsen. I dette Ægteskab fødtes bl. a. Sønnen *Andreas Nicolaus Ryge* ($^{27}/_{1}$ 1768—$^{11}/_{9}$ 1821), der blev Sognepræst i Mov Sydøst for Aalborg. Pastor Ryge i Lidemark døde allerede den *22. September 1767*. Han Enke giftede sig igen; hun blev i 1770 viet til *Jørgen Fæsser* i Melhus, Trondhjems Stift i Norge. Her døde hun den 5. April 1779*).

*

Ryge var en Mand med en levende historisk Interesse, der affødte forskellige Arbejder. Det første udkom i 1759 og var en Biografi paa 45 Sider, betitlet: „M. Hans Pedersen Callundborgs, fordum Cannik og Rektor i Roeskilde Skole Levneds-Beskrivelse". Skriftet er tilegnet Ryges Velynder, Grev Johan Ludvig von Holstein til Ledreborg. Foruden genealogiske Tabeller over Hans Callundborgs Børn, indeholder det en Levnedsskildring af den fordums Roskilderektor. Der gøres Rede for hans

*) H. Ehrencron-Müller: Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814, Bd. VII (1929), 119. S. V. Wiberg: Dansk Præstehistorie II (1870), 308. Universitetsmatriklen III, 13, 18. Anders Pedersen: Vallø og Omegn (1877), 344... „Hr. Ryge nævnes som en velfortjent og i vort Fædrelands Historie vel kyndig Mand".

Studier og hans personlige Udvikling, og der meddeles Oplysninger om hans Moders og hans egen Død. Endvidere udgiver Ryge et udførligt Trøsteskrift af H. P. Callundborg fra 1670 over hans Hustru Bodel Danclefs-Datter. Callundborg døde den 10. April 1671. Hans Epitafium i Roskilde Domkirke anfører Ryge Ordlyden af, ligesom der findes flere andre Oplysninger i Bogen, om Mag. P. Schade o. s. fr.

Ryges Skrift om Rektor Callundborg er fortrinsvis en Stofsamling. Nogen egentlig Karakteristik af den Mand, der skildres i Bogen, gives ikke.

Paa samme Maade er Ryges Hovedværk — det, der er Aarsag i, at hans Navn er blevet bevaret i vor historiske Litteratur — Bogen om *Peder Oxe*, ogsaa først og fremmest en Samling af forskelligartede historiske Dokumenter. Det var paa Opfordring af Abbedissen for Vallø, at Ryge gav sig i Færd med at skrive det første større Værk, der findes om den gamle Statsmand (1520—1575). Hans Bog bærer Titlen: „Peder Oxe til Gisselfeld, Danmarks Riges Raads og Hofmesters Liv og Levnets Beskrivelse" (København 1765. 4°. XXXII + 448 Sider foruden Stamtavler). Det omfangsrige Skrift, til hvis Udgivelse Ryge fik Understøttelse fra Kongen, indeholder væsentligt, som ovenfor antydet, en værdifuld Samling Aktstykker. Naar det lykkedes ham at meddele saa meget nyttigt Kildestof, som Tilfældet udviser, er Grunden hertil den, at han kom i Forbindelse med Gehejmearkivar *Jacob Langebek* (1710—1775), der med sin sædvanlige Tjenstvillighed forsynede ham med Materiale af sit rige Forraad.

Langebeks Hjælpsomhed overfor andre Historikere var saa stor, at den hemmede ham i hans eget Arbejde. Han skriver selv herom den 12. November 1763 til Assessor Niels Reinhold Brocman bl. a.: „Correcturer af visse Verker har ieg for en og anden fraværende Ven jævnligen maattet paatage mig, og naar ieg legger det til, at ieg alt for ofte bliver bebyrdet med at igiennem-

læse en og andens Skrifter, som de vil lade trykke, og skaffe dem Subsidia*) dertil, maae ieg tilstaae, at ieg gør mig selv til Slave, og kunde kanskee bruge Tiden bedre end om ieg anvendte den til at forfærdige de adskillige Ting, som ieg har under Hænder."**).

Det var Samarbejdet med Langebek, der bevirkede, at Ryges Værk ikke blev noget underordnet Arbejde; det fik herved en betydelig og varig Værdi som et virkeligt historisk Kildeskrift. Medens tidligere historiske Arbejder rettede sig efter Tidens Smag, er Ryges Bog helt igennem en kostbar Udgave af historisk Stof, der af Forfatteren er grupperet om fem Hovedafsnit: I. Om den adelige Familie, kaldet Oxe. II. Peder Oxes Ungdom og Hof-Tjeneste i Kong Christian III's Tid. III. Om Peder Oxes Fald i Kongens og Dronningens Unaade, Forfølgning, og Ophold udenlands. IV. Om Peder Oxes Hjemrejse til Danmark og den Naade, han kom i hos Kong Frederik, samt om hans Betjeninger ved Hoffet og høje Fortjenester imod Fædrelandet indtil hans Død. V. Om den langvarige Trætte imellem Arvingerne om Arv og Skifte efter Peder Oxes Død med videre.

Peder Oxes Levnedsbeskrivelse er ikke en stilistisk ensartet Fremstilling, men en Række Diplomer forbundne med de Oplysninger, Samleren har kunnet hente fra trykte Skrifter. Værket vilde have haft sin rette Plads i Danske Magazin, der desværre var standset i 1765. Dette Tidsskrift udgav Jacob Langebek i Aarene 1745—52. Heri skrev den store Arbejder dog det meste selv: — Efterretninger om Christiern Pedersen, Tyge Brahe, om Johan Rantzau og Henrik Rantzau, Meddelelser om de

*) Her kan altsaa tænkes paa hans Virksomhed med Ryges Værk om Peder Oxe (jfr. Kallske Mnskr. — Saml. 142 b., Fol.).

**) Breve fra Jacob Langebek, udg. af Holger Fr. Rørdam 1895, 370.

ældste danske Tryk, Bidrag til Vitskøl og Ringsted Klosters Historie etc. etc. Sindigt og fordringsløst fører han frem, hvad han har samlet og kæder Dokument til Dokument med færrest mulige Ord*). Paa samme Maade arbejdede A. N. Ryge. Han sammenknyttede ved sin Fortælling de tilvejebragte Dokumenter om Peder Oxe, og skabte herved, som *C. Paludan-Müller* saa smukt har sagt det: „en sjælden Skat af værdifuld Malm, men ikke et deraf forarbejdet Kunstværk. Det er i alle Henseender et Værk af Langebeks Skole"**). Ryges tidlige Død hindrede ham desværre i at fortsætte den af ham saa heldig betraadte Bane som historisk Forfatter. Han hørte ellers til den nationale Retning indenfor Efter-Holbergtidens Historieskrivning***). Ved Siden af *Hans Grams* Fremstilling af Peder Oxes Historie (i Fortalen til Christian d. III's Historie) er Ryges Redegørelse for Oxes Levned og Indsats det betydningsfuldeste Værk, der i det 18. Aarhundrede fremkom om den berømte Statsmand. Baade Grams og Ryges Skrift afgiver ifølge *Troels-Lund* Bevis paa, at Peder Oxes Historie ikke fuldt og sandt kunde fremstilles under Enevælden. Ganske naturligt var begge Forfattere — hvor fortjenstfulde end deres Arbejder maa siges at være — bl. a. ivrige for at tilsløre og bortforklare Peder Oxes Optræden mod sin Konge.

Det blev *Troels-Lund*, der i 1906 i et Værk paa 300 Sider fik Lejlighed til at skrive den *store* Biografi af Peder Oxe****). I Troels-Lunds Afhandling „Peder Oxes Tilbagekomst" (Historiske Skitser 1876) findes adskillige

*) Ellen Jørgensen: Historieforskning i Danmark indtil Aar 1800 (1931), 205.

**) Dansk Historiografi i det 18. Aarhundrede (Historisk Tidsskrift 5. Rk. IV Bd., 1883—84, 140 f.). G. L. Wad i Biografisk Lexikon. Jfr. R. Nyerup: Lit. Lex. (1820), 511.

***) Vilh. Andersen i Ill. dansk Litteraturhistorie II (1934), 624.

****) Jfr. Knud Fabricius: Troels-Lund (1921), 91 ff.

Henvisninger til Ryges Peder Oxes Levned, saa den sjællandske Præsts Arbejde kom altsaa til at gøre god Gavn hos den danske Historiker, hvis Værker naaede videre ud blandt Folket end nogen anden Historikers.

I 1755 udkom A. N. Ryges Oversættelse af *J. Watts* „Taler over Troens Lærdomme og Levnets-Pligterne, afhandlende Den Christelige Sæde-Lærdom over Philip 4. V. 8". Dette Arbejde blev anmeldt i Lærde Efterretninger 1759, 19*).

Foruden at være historisk Samler og Oversætter befattede Ryge sig ogsaa med at gøre Vers. Der er af Bidrag i bunden Stil fra hans Pen overleveret et Mindedigt, hvilket han forfattede i Anledning af, at *Frederik* d. V's første Dronning *Louise* af England den 26. Januar 1752 blev indsat „udi de Høy-Salige Kongers Begravelser i Roeskilde". Denne „Udødeligheds Erindring over den Stormægtige og allernaadigste Dronning" blev i „allerdybeste Veemodighed" digtet af Andreas Ryge**) Dronning Louise, der i 1743 blev gift med Frederik V, døde 19. December 1751. Hun vandt her i Danmark en overordentlig Popularitet, saa hendes tidlige Død blev en stor Folkesorg. Pastor Ryge finder Udtryk for Sorgen i Ord og Vendinger, der i vore Dage uden Naade kalder Smilet frem, medens de i Samtiden sikkert har gjort det tilsigtede Indtryk paa et bedrøvet Folk.Jeg kan ikke bare mig for at gøre mine ærede Læsere den Fornøjelse at citere nogle Vers fra Ryges Sørgedigt:

„Brist Øye nu i Vand og tusind salte Taare,
LOVISE Hun er død! bedrøvet Sørge-Bud!
Lad eders Græde-Flod nu rinde ud saa saare,
Som Roes-Kilder gaaer til Isefiorden ud.

*) Jfr. Büschings Nachr. II, 166.

**) Digtet findes trykt i 3. Samling af Vers i Anledning af Dronning Louises Død (1752), 85—89.

„Ach! uformodentlig Naturens Mesterstykke
Forsvandt saa hastig fra vor Konges Huus og Slot,
Hvor Han sig glædede hver Dag ved denne Lykke,
At Han fra England bekom saa meget Got!

„Hver redlig Undersaat fandt ogsaa samme Glæde,
Hans Hierte svemmede udaf andegtig Sveed,
Saa snart Han tænkte paa LOVISES Purpursæde,
Hans Bøn fra Himlen drog Velsignelse herned.

„Naar Hendes Dyders Glands bestraalte vore Tanker,
Som følesløs blev snart vor gandske Legeme,
Oft Sielen stille i Forundrings Afgrund vanker,
Knap i sin Middel-Punct engang stod Sandserne.

— — —

„Ach! hvor er nu den Tid? de Dage snart forsvunden,
Nu sukker Christiansborg: LOVISE borte er,
Hvers Hierte ligger nu blant Sorrigs Stene bunden,
Vi drager dybe Suk: vor *Dronning!* ach disverr'.

„O bittre Malurt-Skaal vor Konge maatte drikke,
Da Hun Monarchen gav sin sidste Afskeeds Haand,
Af Graad vi færdig er til Døden os at hikke,
Til Himlen søger op den dyrebare Aand.

„Der er en Hierte-Sorg hos Børn for en Moder,
Naar Døden skiller dem just fra hinanden bort,
Her brister mange Børn i bittre Græde-Floder;
Thi *Landets Moder* var her hos os alt for kort.

„Ja *Stor-Britannien* ey mindre vil sig klage
For vor LOVISE har for tidlig sagt far vel!
Den Sorg en Fader kand til Marv og Bene drage,
Naar Døden tar for snart hos Datteren sin Gield.

„Skiønt Holland nylig selv er bleven Hierte-saaret,
Den tager ogsaa Deel i vores Sorg og Nød;
I Hessen-Cassel og er Glæden sønderskaaret,
De græder begge for en kronet Systers Død.

— — —

„Men om een skulde os LOVISE ret beskrive,
Hvad Hun i Livet og i Døden været har,
Vi ønskte da endnu Provst Saxo var i Live,
At hele Verden blev LOVISE aabenbar.

— — —

„Ældgamle Roëskild Bye! du skal den Aske giemme
Blant dine Purpur-Mænd udi dit Mausoleé,
Hvis rare Blomster har i Engeland havt hiemme,
Men allerlifligst her i Danmark lugtede.

„Og skiønt vi ikke kand os bare for at sukke
Saa oft det Monument for vores Øyne staaer,
Da vil vi strax derved for Himlen ydmygt bukke:
Gid FRIDRICH snart igien saa god en Dronning faaer."

Tilsidst skal omtales, at A. N. Ryge, der i sin Bøger om Callundborg og Peder Oxe viser Prøver paa sin Interesse for Stamtavleforskning, ganske naturligt ogsaa beskæftigede sig med Undersøgelser vedrørende sin egen Slægt. Han sad i sin Præstegaard i Lidemark og udarbejdede en Stamtavle over Slægten Ryge. Den Slægtsbog, han forfærdigede, var saaledes indrettet, at der var Levnedsbeskrivelser af de forskellige Personer, de mandlige anførtes paa venstre og de kvindelige paa højre Side i Bogen, Mand og Hustru overfor hinanden. Efter Ryges tidlige Død fortsatte hans yngre Broder, *Immanuel Christian Ryge*, Arbejdet. Pastor Ryge kaldte sin Genealogi for „De Rygers Stammebog". Denne Bog, der er bevaret indenfor Slægten, ejedes 1915 af daværende Student *H. Seemann* og Underbibliotekar *V. Seemann*. I det nævnte Aar blev det af Pastor Ryge grundlagte Værk udgivet af Kommuneingeniør i Lyngby, *H. V. Christensen*, under Titlen: *Stamtavle over Slægten Ryge*. Heri ser man foran et Billede af Kantor Johan Christian Ryge af Roskilde, og Side 13 findes Oplysningerne om A. N. Ryge og Hustru samt om deres tre Børn og deres Efterkommere.

Rygeslægten, der i Stamtavlen fra 1915 er ført op til Dato, er stor og forgrenet. En Mængde kendte Mænd og Kvinder hører til den eller er indgiftet i den, saaledes foruden Rygerne (hvoraf Skuespiller Ryge jo er særlig kendt), Orientalisten N. L. Westergaard og hans Søn, Nationaløkonomen Harald Westergaard, Justitsminister C. Th. Zahle, Biskop A. J. Rud o. m. fl.

Rygeslægtens nulevende og fremtidige Medlemmer kan sikkert ikke have noget imod, at der nu er skrevet en Levnedsskildring af den første af Slægten, der paa ærefuld Maade gjorde sit Navn kendt i vor Nationallitteratur.

15. Januar 1934.

AUGUST F. SCHMIDT.